

Dansens og musikkens rødder 7

Tappenstreg eller Forgangen Nat fra Legestue-heftet og Sdr. Jyllands-heftet

af Per Sørensen

Denne gang vil vi se på pardansen Forgangen Nat eller, som den også hedder, Tappenstreg. Det er nr. 465 i "358". Dansen har tidligere været benyttet som afslutningsdans ved legestuer og danseaftener. Når først musikken havde spillet Tappenstregen, var legestuen eller balaftenen slut, og dansen ophørte.

Den har været kendt i hele Danmark, og det er tilfældigt, at den kun er med i Legestue-heftet og Sdr. Jyllands-heftet, da den egentlig kunne stå beskrevet i alle hefter. Som det fremgår af beskrivelserne, har de dansende selv kunnet bestemme, hvordan den skulle udføres. I øvrigt et forhold, der var gældende i mange af vore pardanse. Den ensretning og standardisering, der forekommer i vore danse, må tilskrives folkedansens fædre i begyndelsen af dette århundrede, hvis idealbillede var at finde en forenklet "urform" af alle danse. Det er også givet, at alle har kendt det lille sangvers, der hørte til dansen, hvor man har sunget om "Forgangen Nat vor sultne Kat", men mere om det sidenhen.

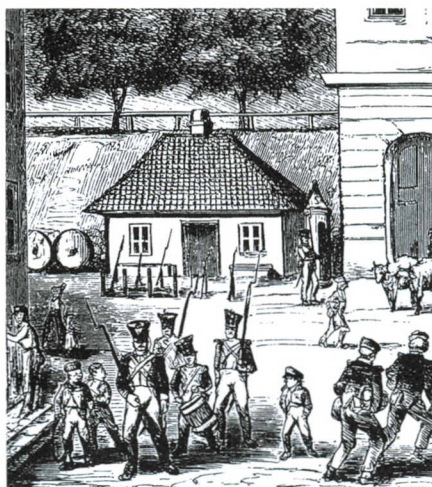
Først vil vi se på, hvilken indflydelse militæret har haft på navnet og den tradition, at det var en afslutningsdans, og det gøres bedst ved at give ordet til Knud Lindhart, der i sin bog om den danske militærmusiks historie har skrevet om Tappenstreg¹. Her i uddrag:

Tappenstreg, førhen: Tappenslag (t. Zapfenstrich, af Zapfen, tap og Streich, slag), et aftensignal eller musikstykke, som på et bestemt klokkeslæt kalder soldaterne (fra ølstuer) til deres kvarter. Kendt allerede fra Landsknægtregimenterne. Profossen gik rundt på vinhuse og herberger, hvor soldaterne sad og drak, slog med sin stav et slag på tappen i tønderne eller med kridt en streg tværs over spunsen til tegn på, at der ikke mere måtte åbnes den dag.

Tappenstreg er en ceremoni med musikledsagelse, og i 1930'erne spillede man stadigvæk Tappenstregen i den danske hær, hvor soldater var samlet i større lejre. I København ophørte Tappenstregen i 1866. Da byens fæstningsværker blev sløjft, volde og mure forsvandt, var der ikke mere mulighed for at kalde soldaterne hjem fra værtshuse og marketerier til deres kvarterer og kaser-

ner; byen var blevet for stor. Så længe Hovedvagten var på Kongens Nytorv, blev Tappenstregen slået klokken 9, så kunne soldaterne nå at være i deres seng på kaserne og kvarterer til kl. 10. Tidspunktet for Tappenstregen har været forskelligt; på Chr. IV's tid allerede kl. 8.

Tappenstregen gik ud fra den gamle Hovedvagt og torvet rundt et par gange; den bestod almindeligvis af en tromme og en fløjte med en lille kommando. På festdage (Kongens Fødselsdag og mindedage for vore sejre) bestod Tappenstregen af et helt regiments orkester med en større kommando, der så gik rundt i byens hovedgader med klingende spil og sluttede af ved Vagten igen. Den melodi, man almindeligvis brugte ved Tappenstregen, var den kendte med ordene "Forgangen Nat vor slugen Kat". Denne melodi har været brugt som Tappenstreg siden 1748. Citat slut!

Tappenstregen (tegnet af P. Klæstrup).²

Her var altså forklaringen på, hvorfor dansen har været brugt som **afslutningsdans**, da der her er en klar parallel til soldaterne, der også måtte holde afslutning, når de havde hørt Tappenstregen.

Lad os nu gå til teaterverdenen og se på, hvor melodien stammer fra og hvilket ophav, der er til den kendte tekst om Katten og Musen. Her i uddrag fra en artikel skrevet af den kendte, nu afdøde teaterhistoriker, Torben Krogh³:

Særlig interesse for os har komedien "Merlin Dragon", fordi musikken til Tappenstregen ("Forgangen nat vor sultne kat") blev benyttet til slutnings-sangen.

"Merlin Dragon" opførtes første gang i 1748 i det teater i St. Kongensgade, hvor aktørerne gav deres forestillinger, inden de flyttede hen i det ny komediehus på Kongens Nytorv, og stykket, der var oversat af B. J. Lodde efter Desmares' (død 1716), opnåede en meget betydelig succes. Det oplevede indtil 1771 ikke mindre end 49 opførelser.

"Merlin Dragon" tilhørte den genre, som man i hin tid kaldte "Efterkomedier", d.v.s. små lystige enaktskomedier, der opførtes efter de større skuespil og var bestemt til at give aftenen den rette muntre afslutning.

Handlingen i stykket er følgende: Mr. Holdfast har en søn, Leander, der er heftig forelsket i Isabelle, men faderen, som er en gnier, mener at være bedre tjent med selv at fri til den unge, formuende pige. Den gamle gnier opnår virkelig at blive trolovet med sin søns udvalgte. I sin nød henvender Leander sig til en god vens tjener, den forslagne Merlin, som udgiver sig for Isabelles broder, der er dragonkaptajn. Med et helt regiment soldater rykker nu Merlin ind i huset hos Mr. Holdfast, der i sin fortvivlelse over den forstyrrelse, de rå dragoner bringer med sig, lover at give sit minde til de unges forening, hvis han kan blive fri for de påtrængende gæster, og Merlin er naturligvis straks rede til at efterkomme hans ønske.

Mod slutningen af stykket kommer der 4 unge kvindelige skuespillere på scenen, forklædt som rekrutter, og de synger hver et vers på Tappenstregmelodien.

Her eksempelvis 1. vers:

*Vi hører Tappenstreg at slå.
Vi nu til vort kvarter skal gå;
Hvor ussel blev og vores stand,
dersom vi ikke fandt en mand,
som os i huset tage vil,
og skaffe, hvad vi trænger til,
god vin og mad, mondur, kvarter,
samt seng og andet mer.*

Sammenligner vi nu den danske oversættelse med den franske original, hvis

titelblad oplyser, at stykket første gang er opført "under belejringen af Namur", vil vi se, at rekrutternes tilsynskomst og Tappenstregen ene og alene skyldes den danske bearbejder. Den kendte melodi kan altså umulig være kommet til landet med dette stykke. I det hele taget forekommer det mig, at alle omstændigheder tyder på, at melodien allerede den gang (1748) har været benyttet som Tappenstreg i den danske hær.

Som man vil forstå, siger melodien forekomst i "Merlin Dragon" intet om dens oprindelse og nationalitet. Spørgsmålet bliver nu, om den ikke skulle findes i en udenlandsk kilde, der kan give os bedre besked. Og dette er virkelig tilfældet. I en let varieret form træffer vi den i "The Beggar's Opera" (på dansk - Tiggeroperaen), der opførtes første gang i et af Londons forstadsteatre den 29. januar 1728. Dette værk skyldes den bekendte engelske satiriske digter John Gay. Det, der for en stor del skabte stykkets enorme popularitet, var de mange viser, der forekom rundt omkring i den meget vittige dialog. Musikken, der var arrangeret af en til England indvandret musiker, Pepusch, havde Gay taget mange steder fra; dog først og fremmest øste han af de gamle engelske og skotske folkevisers rigt flydende kilde.

Melodien til Tappenstreg har i "Tiggeroperaen" en ganske særlig betydning. Som engelsk folkevise hed den oprindeligt "One evening having lost my way", men på hin tid, da Gay skrev sit stykke, var den kendt under titlen "Walpole or the clown". Da nu Gay nærede et inderligt had til minister Walpole, var det ham en let sag at benytte melodien på en for den berømte statsmand meget ubehagelig måde. Allerede i ouverturen forekommer den, og senere benyttes den som en hævnssang.

På baggrund af det her fremførte må vi altså antage, at melodien til Tappenstreg stammer fra en engelsk folkesang, der i hvert fald har været på mode omkring 1720.

Men nu til teksten "Forgangen nat vor sultne kat", som een gang for alle med uløselige bånd er knyttet til Tappenstregen? Ja, også i dette tilfælde må vi søge til komediehusets repertoire. Denne tekst stammer nemlig fra enaktskomedien "Den første April", et efterstykke,

der optoges på repertoire i 1750. Dette litterære produkt, der lige så lidt som "Merlin Dragon" er noget mesterværk, havde Lodde oversat efter en fransk original, som det hidtil har været mig umulig at opspore.

I "Den første April" præsenteres vi for en "afdanket" officer af en noget tvivlsom karakter. På grund af sit slebne væsen har han vundet en ung landsbyfrøkens hjerte. Hun har en temmelig stor formue, og det er den eneste grund, hvorfor han har forlovet sig med hende. Hun bliver imidlertid hurtigt kureret for denne passion, thi da en snild, ung pige, for at afsløre officeren, udgiver sig for en rig enke, forlader han uden betænkning sin tidligere forbindelse for den formentlige enkes skyld. Til sidst må den hjerteløse libertiner drage bort fra landsbyen med uforrettet sag.

I slutningen af stykket afbrydes slutningssangen af stykkets lykkelige elsker, der giver sig til at synge "Forgangen nat vor sluen (ikke sultne) kat", hvori han sammenligner officeren med katten og kvinderne, som denne eftertragter, med musen og rotten, der som bekendt begge til sidst slipper "lykkeligt af kattens klo". - Den vi må give æren for den berømte tekst, er stykkets oversætter, den flere gange omtalte Lodde, der altså her virkelig har skabt et digt, som har formået at holde sig som folkeejendom gennem to århundreder:

*Forgangen nat vor sultne kat
en ung og lækker mus fik fat,
men da den i det samme så
en rotte lod den musen gå,
og grådig efter rotten sprang,
men fik en næse vel så lang,
så mus og rotte begge to
slap lykkelig af kattens klo.*

Den melodi, der oprindeligt blev sunget

til denne tekst, har intet med Tappenstregen at gøre.

Vi har nu set, at Tappenstregen og den tekst, som uløselig hører sammen med dette musikstykke, ganske samtidig har været benyttet i komediehuset på Kongens Nytorv. Det nøjagtige tidspunkt, da melodien og teksten har fundet hinanden, vil vi næppe kunne udfinde, men vejen til denne forening har i hvert fald ikke været synderlig lang. Citat slut!

Melodien har gennem forrige århundrede været benyttet adskillige gange til syngestykker, bl.a. har J. L. Heiberg brugt den i "Kong Salomon og Jørgen Hattemager" fra 1825.⁴

I øvrigt skal nævnes, at den fra tid til anden stadig bliver spillet, - som afslutning på hofbal hos Dronning Margrethe. Når ballet skal slutte, marcherer et par trommeslagere og en piccolofløjtenist gennem salene, og den kongelige familie slutter op bag ved processionen, som forlader selskabet, og festen er slut.

Til sidst er der kun at nævne, at der også findes et forgangen nats trin. Jeg har ikke kunnet finde nogle historiske oplysninger om, hvorfor det specielle hoptrin, der kun findes i nogle få danse, kaldes sådan. - Men i min fantasi kan jeg sagtens se en parallel mellem trin og visetekst. Forgangen nats trinnet udføres som et alm. hoptrin, dog således, at idet man sætter foden i gulvet "ligesom fortryder" og trækker foden tilbage. Det samme som katten, der springer frem og tager musen, men fortryder og tager rotten. Om dette her er forklaringen, eller der findes en helt anden betydning af forgangen nats trinnet navn, er i øjeblikket en gåde; men måske kommer løsningen engang ad åre.

Kildehenvisninger:

1. "Klingende Spil" af Knud Lindhart. Levin & Munksgaards Forlag. København 1932.
2. "Det forsvundne Kjøbenhavn", 45 billeder tegnet af P. Klæstrup 1. samling. Kjøbenhavn 1877.
3. "Ældre dansk Teatermusik" af Torben Krogh. Musikhistorisk Arkiv bind 1. Levin og Munksgaard. København 1931.
4. "Den danske Vaudeville" af Erik Bøgh, bind 2 side 83 - Wilhelm Hansens Musikforlag.